ערבי נחל — וזאת הברכה

ולאשר אמר ברוך מבנים אשר. כתב רש"י ז"ל ראיתי בספרי (לג, כד) אין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר ואיני יודע כיצד. ואולי יש לומר כשנדקדק עוד באומרו שנתברך, והוה ליה למימר מבורך בבנים, לשון הווה, לכן יש לומר דקאי על אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, דבאמת אע"ג שיש הרבה שבטים שעלה מנינם יותר ממנין שבט אשר, מ"מ באותן ארבעים שנה על כרחך נתברך אשר בבנים יותר מכל השבטים, ולזה אמר לשון שנתברך.

וזה יבואר כשתעיין בדברינו בפרשת פנחס בפסוק לזרח משפחת הזרחי, כי בשנעמוד על השינויים שיש בין מנין של פרשת במדבר שהיה בתחלת הארבעים שנה ובין המנין של פרשת פנחס שהיה בסוף הארבעים אנו רואין כי שבט ראובן נחסר במנין השני שלשה אלפים פחות שני מאות ושלשים, ושבט שמעון נחסר הרבה, ומגד נחסר חמש אלפים ק"ן, ושבט יהודה היה יותר במנין שני, אבל לא היה המותר רק מעט שני אלפים פחות מאה, וישששכר העדיף במנין שני עשרת אלפים פחות מאה, וזבולון העדיף שלשה אלפים ומאה, ומנשה העדיף עשרים אלפים וחמש מאות, ומאפרים נחסר שמונה אלפים, ובנימין העדיף עשרת אלפים ושני מאות, דן העדיף אלף ת"ש, ואשר העדיף שנים עשר אלף פחות ק', ומנפתלי חסר שמונה אלפים.

והנך רואה שאשר העדיף יותר מכולם, זולת מנשה שהעדיף יותר ממנו, מכל מקום אשר נתברך יותר בבנים באותן ארבעים שנה, דהא אשר היה ששה משפחות ימנה וישוה וישוי ובריעה וחבר ומלכיאל, ובטל ממנו משפחה שלימה בסוף הארבעים דהיינו משפחת ישוה כמ"ש המפרשים בפרשת פנחס, הרי נחסר חלק ששי, ולפי מספרו של אשר בסוף הארבעים שעולה נ"ג אלף ת' א"כ המשפחה שנפלה היה ערך עשרת אלף ת"ק הרי היה העודף והריבוי באותן ארבעים שנה שנים ועשרים אלף ת', ומנשה לא העדיף רק עשרים אלף ת"ק, ותו דהא אצל הברכות בפרשת ויחי ובפרשה זו כלל אפרים ומנשה בשבט אחד ונקראו ע"ש יוסף, ואם כן פשיטא דאשר נתברך בבנים במשך הארבעים שנה יותר מיוסף שלא העדיף רק שנים עשר אלפים וחמש מאות אף שהיו אפרים ומנשה במנין הראשון מרובה שעלה מנין שניהם ע"ב אלף ת"ש ואשר אף שהיה במנין הראשון רק אחד וארעים אלפים וחמש מאות העדיף שנים ועשרים אלף ת', ממילא אתי שפיר שאשר נתברך באותן הארבעים שנה בבנים יותר מכל השבטים.

אך קשה דלחשבונו נתברך בנימין בבנים יותר ויותר, דהא מבנימין נמנו בפנחס שבע משפחות, ומנינם חמשה וארבעים אלף שש מאות, עולה מנין כל משפחה לערך ששה אלפים וחמש מאות, אם כן מאחר שמבנימין חסרו חמשה משפחות עולה מנינם שנים ושלשים אלף וחמש מאות, הרי עם העודף שהעדיף בנימין במנין שני עולה הכל שנים וארבעים אלף ת"ש, ובמנין הראשון היה בנימין רק חמשה ושלשים אלף ת', ואשר שהיה במנין הראשון אחד וארבעים אלף וחמש מאות לא העדיף רק שנים ועשרים אלף ת'.

ויש לומר, דמכל מקום כיון שנפלו ממנו כל כך הרבה קרוב לחציו לא מיקרי נתברך בבנים הואיל ונפל ממנו רב, וכמו שפירש"י ז"ל כאן נתקיימה מקצת כו' ובפלגש בגבעה נתקיימה כולה, דמשמע דמעת שנפלו הה' משפחות היה הולך וחסור, משא"כ אשר שנפילתו היה בטבע שלא נפל רק משפחה אחת כמו משמעון. ועוד יש לומר דקים להו לחז"ל שכמו שהתחיל אשר להתברך בבנים באותן ארבעים שנה שוב נתברך כך לעולם שהועילה לו ברכת משה רבינו ע"ה, וכיון דבנימין לא כן הוא ממילא מבורך אשר יותר מכל השבטים. ואפשר ליישב עוד ואין להאריך.

אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב גאותך. יש לדקדק מהו הלשון חרב גאותך, הרי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעם. ואולי יהיה מלשון אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי (בראשית מב, כב) שהוא לשון תפלה, והוא קרוב לפירש"י ז"ל. ויש לפרש עוד עם מ"ש בזהר הק' ע"פ (ישעיה מ, י) הנה ה' אלהים בחזק יבוא הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו, וביאר שהפעולה והשכר האמור כאן הוא שכר מי שסובל יסורים ועונשים

בגלות הזה על קידוש השם שאז יקבל שכרו, והקשה על פסוק (תהילים לא, כ) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, וכי הוצרך ית"ש לצפון ולגנוז הטובה לצדיקים, וכי מאן יגזול מידו אם לא יצפון. וביאר, משום דכתיב (ירמיהו א', יד) מצפון תפתח הרעה, ובגלותא דא שורה שם כל הפורעניות שיכלה במהרה בימינו, והיינו מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, לשון צפון, לפי שמשם נמשך היסורים ועונשים על קידוש שמו הגדול ומשם יהיה שכרו אתו ופעולתו לפניו ויתהפך הקטיגור לסניגור ע"ש באורך.

וזהו שאמר אדון הנביאים אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה', כ"כ עד שאם תרצה לשוב אליו בכל לב, אז ואשר חרב גאותך, שהחרב נוקמת מעצמה היא תהיה גאותך, שמשם יומשך שיהיה שכרו אתו כנ"ל, ואם כן אין לך לעשות רק לעבוד אותו כל הימים לטוב לך ולהיות כולם כבושים תחת ידך. וזהו שאמר בתהילים (עא', כ) אשר הראיתנו צרות רבות ורעות, מאותו מקום עצמו, תשוב תחיינו, ומתהומות הארץ, ממקום הפורעניות משם עצמו, תשוב תעלנו. וזהו גם כן אומרו (תהילים קח, יג) הבה לנו עזרת מצר, היינו מהצר הצורר עצמו משם הבה לנו עזרה שיהיה שכרו אתו במהרה בימינו.

ובזה יבוארו פסוקי תהילים (לח', ט) נפוגותי ונדכיתי עד מאד כו' אוהבי ורעי מנגד נגעי יעמודו וקרובי מרחוק עמדו. ויש לדקדק באמרו מתחלה יעמודו לשון עתיד ואח"כ עמדו לשון עבר. והוא, כי בזוהר הקדוש אמר כי לעתיד יבוא הקב"ה כביכול לגאול את בניו ויימא לאברהם דמטא זימנא למיפרק לבריה ומגו דאברהם הוה בזבינא דלהון שנאמר אם לא כי צורם מכרם דא אברהם בגין דא יחזי גרמיה כאלו לא ניחא ליה וכאלו רוצה דיענשו עוד בגין חוביהון והקב"ה אמר אנת לא עבד אלא לאנפין כו' ע"ש.

ומפני זה הקב"ה לעתיד ישלם לנו מדה כנגד מדה, לפי שאברהם גופיה דהוא סניגוריא דישראל יאמר כך, לכן הקב"ה יעשה יותר ויהפוך קטיגור לסניגור כנ"ל ויהיה שכרו אתו מצפון יאתה, וזהו נפוגותי כו', קאי על גלות הזה ואמר שאם היות נפוגותי ונדכיתי עד מאד מ"מ מה ששאגתי מנהמת לבי אינו בשביל עצמי, רק ה' נגדך כל תאותי, שכל מה שאני מתאוה בגלות הזה לישועה הוא רק נגדך ובשבילך, וכל אנחותי ממך לא נסתרה, שאין אנחותי בשבילי, רק כולם ממך שאני מתאנח על כי בכל צרתם לו צר. לכן אני מבקש שתקרב הזמן שיהיה אוהבי וריעי מנגד נגעי יעמודו, פירוש מהנגע עצמו יעמודו אוהבי וריעי, שיתהפך קטיגור לסניגור, דהא וקרובי, אותן שהם באמת קרובים לי, מרחוק עמדו, לכן אתה תעשה ג"כ לאנפין ויתהפך קטיגור לסניגור ויהיה שכרו אתו ופעולתו לפניו.

וענין זה מרומז ג"כ בתהלים (קט', ל) אודה ה' מאד בפי כו' כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשי, שיהיה הישועה משופטי נפשו עצמם כמ"ש מצפון תפתח הרעה, ולעתיד מזה עצמו יקום ישועה ויחיש לעשות יום נקם בלבו הנה שכרו אתו כנ"ל, וזהו אמרו ג"כ בסי' קי"ב (ד) זרח בחושך אור לישרים חנון ורחון כו', שמהחושך בעצמו מזריח האור לישרים ומהפך הקטיגור לסניגור וכאמור.

או יאמר זרח בחושך כו'. עם מה ששמעתי לפרש הפרשה כי אשב בחושך ה' אור לי, על פי מה שכתוב האר"י ז"ל כשאדם סוגר עיניו ומצייר השם הוי"ה ב"ה וב"ש במחשבתו אם רואה השם מצייר במחשבתו אותיות של אור ממש אז ידע שנפשו זכה למדריגה מעולה, וע"ז היה הנביא משבח ליתברך שמו שזיכהו למדריגה זו כי אשב בחושך, ר"ל כאשר אשב בעינים סגורים, אז ה' אור לי, ר"ל שמצוייר לפני שם הוי"ה ברוך הוא וברוך שמו בצורת אותיות אור, עד כאן שמעתי. ובזה יאמר ג"כ זרח כו', כשהישרים יושבים בחושך, היינו בעינים סגורים, אז זרח להם אור מן השם שהוא חנון ורחום כו', היינו הוי"ה מדת הרחמים וק"ל.

ערבי נחל ספר תם ונשלם